

Sezai Karakoç Şiirinde Mitoloji

Ertan ÖRGEN

Şiir sanatının temel kaynakları arasında önemli bir yer tutan mitoloji, insan ve toplumun, hayata, kâinata kendisini yansıttığı sembollerdir. Mitolojiler dinlerin etkisinde ortaya çıkmış anlatmalardır, kutsal hikâyelerdir. Din ve mitoloji ilişkisini inanca dayalı bilginin hikâyeleşmesi diye basitçe tanımlayabiliriz. Dinin gelenekleşmesi anlamında, kutsal bilgiden gelen tanrı anlayışı, yaratılış, ölüm, ölüm sonrası anlatmalarıyla mitler, hem gelenek hem modernlik aşamalarında çeşitli kalıplar etrafında kendini göstermiştir. Gelenekte insan davranışlarının kaynağı olan kutsal bilgi, modern zamanlarda kutsalı eksilen dünyaya doğum, yıl dönümü, bir cihazın yeni modeli, yeni sürümü gibi yakıştırılan yeni ritüeller şeklinde yansımıştır. Sahici anlamının uzağında yoz bir biçimde de olsa bir bağlanma bu şekilde söz konusudur.

Türk şiiri uzun asırlar Tanpınar'ın deyişiyle İslamlaşmış İran mitolojisini, ardından Yunan mitolojisini bir kaynak olarak değerlendirmiştir. Millî Edebiyat Döneminde yoklanan Türk mitolojisi, belli bir zaman diliminde var olmuşsa da gerek Batılı estetiğin peşinde oluş, gerek çeviriler dolayısıyla sürdürülememiştir. Bu girişten sonra asıl başlığa geçmeden önce mitoloji ve inanç, tarihsellik ilişkisine kısaca temas etmemiz gerekli görünüyor. İlk olarak İslamiyet ve mitoloji ilgisi üzerinde doğrudan inanca dayalı bir tartışma alanını değil, nesillerin geleneksel içinde kendilerinden kattıkları ile beraber dev bir yumağa dönuştürdükleri anlatıları kastediyoruz. Bu paralelde terimin menkıbe ile yer yer birleştiğini de hatırlatmakta yarar var. Ayrıca bilginin hikâyesi ile belli bir pratik düzlemin insan ve toplum hayatında varlığı anlama ve kutsala bağlanma işlevi taşıdığı ve bu noktada mitlerin tabiatın sanattaki değişmez sembolleri olduğu da göz ardı edilmemelidir. Değınmemiz gereken ikinci nokta Türk şiirinin modernlikle iç içe geçtikten sonra gelenekselin çok oturmuş istiarelerini bırakarak beraberinde mitolojik dünyayı ve kendi tarihselliğini dönuştürmüş olmasıdır. Başka bir deyişle şairlerin, modernliğin eski bilgiye olan tepkisi nedeniyle sanatsal zeminde mitolojiyi yaşayan bir hikâye değil de modernin dayatmalarına karşın sığınılacak bir zaman ve yer olarak algılamasıdır. Şairler, bir kurtulmuş zaman, fakat dünyaya dönük anlam işaretleri taşıyan bir zaman arar. Modern Türk şiiri, tarihselliğinden kaçtıkça başka bir tarihselliğin içine girer.

Doğumunun 80. Yılında Sezai Karakoç'un Şiiri

Bu çerçeveden sonra kutsal bilgi ve yaşayan kutsal hikâye anlamları uzantısında Sezai Karakoç'un şiirindeki mitoloji bağlantısına geçebiliriz. Onun, İkinci Yeni içerisinde imaj, dil benzerliği ile modern dünyaya yaklaşması modernliği iken dinî temellerden yola çıkarak kendisini geçmiş zaman ile birleştirmesi gelenekselliğidir. Zaten kendisi de şiiri bu esasa bağlı biçimde tanımlar: “Unutmayalım ki, şiir, alnı vahiy ve kıyamet günü ürpertisiyle aşılı hikmetten yandadır: şeytanın dil sürçmesi değildir şiir; o, özgürlüğü sever; ama bu özgürlük, iğvanın ve iğfalin özgürlüğü değildir.” (Karakoç 1997: 44). Onun modern şiirle kurduğu bağ ve sınır da buradan okunabilir. Şairin, vahiy, kıyamet, hikmet vurgusu, üzerinde duracağımız mitoloji hikâyesine, kozmoloji ve eskatoloji perspektifiyle buradan başladığını gösterir. Nitekim İkinci Yeni şiirinde bizi karşılayan dinî göndermeler onun şiirinde tarihselle buluşan ve yaşayan bir kültürle bağlantılı iken diğer şairlerde “Tevrat, Mezmur, Ortodoks, Tragedyalar” başlıklarıyla kopuşu gösterir. Karakoç'ta hemen ilk bakışta rastlayacağımız isimler Hızır, Sarı Saltık, Meryem, İbrahim, İsmail, Ali ile başlayıp Türk mitolojisinden su, alkarısı, incir yaprağı ve yedi, kırk sayıları gibi unsurlara kadar genişleyerek tanıdık bir arka plan kurar. Onun şiiri geçmişi olumlu sunarken sadece ölü bir zaman olarak kurgulamaz. Geçmiş zamanın uzantılarını bugüne getirir ve şiirindeki modernlikle ilgili olumsuz göndermelerin de alternatifini bu şekilde yaratır. Örneğin şiirindeki “Bay Yabancı, şapka”, Kafka, Sartre gibi Batılı simge ve isimlerin olumsuz tarafına verilen cevaplar buradan çıkar. Şimdi Karakoç'un mitolojiye yaslanan yaratılış, kıyamet göndermelerine ve mitolojik isimlere yer veren şiirlerine geçebiliriz:

Sezai Karakoç'un şiirinde, yaratılış mitlerinin temel unsuru olan su sıklıkla geçer. “Köpük” dünyayı kutsal anlatımlarla birleştiren bir şiir olarak Meryem, İbrahim, İsmail, Musa Peygamber adlarıyla bir atmosfer kurar. Şair, zamanı değişmez bir oluş kabul eder ve kutsal yaratılış hikâyesine yol alır. *Sesler* kitabı bu anlamda yaşadığı çağa, hakikati ve kutsalı tekrar getirmek için denizin çağrısına kulak vermiş mistisizmdir. Su bütün mitolojilerde ilk oluşu, yaratılışı karşılayan temel unsurdur. Karakoç'un bu açıdan Yunan mitoloji kahramanı Odysseus'u andığı “Fırtına”daki “Yeni değil eski bildik bir fırtınadır bu/ Odisseus bunda erdi suların yedi türlü sırrına” (Karakoç 2001: 164-165) dizeleri insanı hakikatle yana getirenin su oluşuna göndermedir. Yunan mitoloji kahramanı Odysseus'un Truva Savaşı'ndan ülkesi İthake'ye dönüşü sırasında on yıl denizlerde kaybolması ve geçirdiği ağır sınavlarla olgunlaşması su ve insan ilgisindeki arınmayı içerir. Yine aynı mitolojiden söz eden “Kav” şiiri, trajiğe açılır. Şiirin konusu, deniz kıyısında piknikten dönecek sevgiliyi bekleyen şairin duygularıdır. Şiirdeki yakıştırmalar Yunan mitolojisinden gelir: “Sen yeryüzünde Akdeniz memnunluğu sen Truvalı Helen/Sana gelmiş bütün Yunanlılar athı arabalarla/Atlara otomobillerle uçaklarla” (Karakoç 2001: 141-142). Kav, şairin içinde sönmeyen

ateşin kaynağıdır ve aynı zamanda sahici olan ateşi temsil eder. Ancak Akdeniz, Helen; at, otomobil, uçak Batılı fotoğrafa işaretler ve şairin duygu dünyasının bu resimde karşılık bulamayacağını gösterir.

Suya modernin içinde eskatoloji yükleyen *Sesler ve Hızır*la *Kırk Saat* kitapları ilgi çekici bir yazılış sürecini de taşır. Şair, günün belli saatlerinde deniz kıyısına inerek bu kitaplarını kaleme aldığı söylemektedir (Karakoç 1996: 20). Karakoç, suyu, yağmuru bu kitaplarında, kıyamet, tufan anlamlarında kullanır. Onda mitolojik açıdan bakılırsa su, genellikle kıyametle ilgilidir. Şahdamar kitabında yer alan “Kapalı Çarşı” şiirindeki “Yağmurun iyi ve doğru yağmadığını onlara anlat” (Karakoç 2001: 61) dizesi, su ve tufan, temizlenme karşılıkları ile kullanılır. Sonrasında andığımız iki kitapta, bu ilgi yoğunluk kazanır. “Gök Gürültüsü Anıtı” şiiri, yıkılmış şehirlerden, kirlenmiş bir dünyadan söz ederek başlar. Şair, *Kur’an*’daki “Ra’d” suresine gönderme yapar. Allah’ın korku ve ümit arasında yağmur bekleyen insanlara mesajını taşıyan ayetteki gibi, şair, önce yok oluşu ardından ondaki rahmeti şiirin kompozisyonuna yerleştirir: “Bulut içinde donatınca çarşı dükkân/ Yağmurdan önce çalan bulutun çanı/ Şiddetli meleklerin şiddet meleklerinin/ Bütün şehirlere ilkin giren borazanı/ İsrail’in süründen küçük bir dünya örneği” (Karakoç 2001: 156). Nuh Tufanı göndermesi başlı başına kıyamet, yok oluş değildir, belli bir uyarı ve arınmayı iletir. Bu doğallıkla Karakoç’un “Diriliş” düşüncesinin de uzantısıdır.

Mitolojik semboller “Kış Anıtı” şiirinde, Bâbil, Lût Şehri’nin yok oluşu; Afrodit heykeli ve putların eriyişi; yeni şehirler ve yeni yolculuklar karşılığında anlatılır. Bu şiirde karşımıza yine eskatoloji çıkar. Ancak onun şiirinin mihreri olan alternatif dünya ihmal edilmez.

*Hızır*la *Kırk Saat*’te Âdem Peygamber’le başlayan peygamber kıssaları, mutasavvıfların menkıbevi hayatına doğru ilerler ve şair böylelikle Batı’ya bağlı tarih anlayışına alternatif bir tarih çizgisi çeker. Nuh, Musa, Şuayb, İsa, İbrahim, Yakub, Yusuf hikâyeleri bu tarihselliğin vurgusudur. Ardından tasavvuf tarihinin önemli adlarının hikâyeleri, kısa kısa yer alır. Hızır’ın ağzından Mevlânâ ve Şems, İbn-i Arabi, Mansur anlatılır. Hazreti Peygamber etrafında menkıbevi olarak çoğalan ‘ayı bölme’ olayı, şairin diğer mitoloji ve dünya ilgilerini anlattığı tarzda daima çağdaş dünyaya ait sahnelerle birlikte sunulur: “Ay bölündü gece gezimiz gibi/ Kopmamak için direnen bir nar kadar bile direnemedi/ Solunda ölen çocuk Hiroşima Nagazaki/ Sağında bir Cebraile keleş” (Karakoç 2001: 255). Kitap, Hızır’la münasebeti dolayısıyla Musa Peygamber üzerinde daha çok durur. Şair, *Kur’an*’da anlatılan Hızır ve Musa Peygamber kıssasını merkeze koyarak kutsal bilgiyi hikâyeleştirir.

Şairin bütün bütün mitolojik bir dünya algısıyla yürümediği ve tarihi, anlatmayı şiirine yedirirken asıl olarak *Kur’an*’dan gelen bilgiyi kabul ettiği

açıktır. Hatta bu yaklaşımı, bu kitapta ifadesini açıkça bulur: “Her evde kutsal kitaplar asılıydı/ Okuyan kimseyi görmedim/ Okusa da anlayanı görmedim” (Karakoç 2001: 175). Hızır’ın bütün çağlara yolcu olan menkıbevi kişiliği de *Kur’an* paralelinde anlatılır:

“Öğretmeseydim duvarını devirerek yoksulu kurtarmayı
Çıkartabilir miydi Musa
Mısır’dan İsrail’i
Delmeseydim bir yoksulun övüncü kayığını
Geçirebilir miydi Musa
Kızıldeniz’den İsrail’i
Bir vuruşta on pınar
Çıkartabilir miydi çakmak kayalarından
Öldürmeseydim hiç acımadan
Gözünün önünde o çocuğu
Bütün suçsuz çocukların katili
Firavun’u boğar mıydı daha yeni kurumuş deniz”
(Karakoç 2001: 203-204).

Hızır dolayısıyla verilen mesajlar mitolojik anlatmanın yaşayan bir içerikle yansımalarıdır ve *Kur’an*’ın “Kehf” suresinden alınmıştır. Bilindiği üzere Hızır, mitolojik bir kişilik olarak Gılgamış destanı, İskender hikâyesi ve Yahudi efsanesinde anılan bir isimdir. Ancak o, uzun asırlar, İslam ve Türk toplumlarında anlatılagelen *Kur’an* kaynaklı temsili kişilik olarak değer kazanmıştır. Şair, onun üzerinden modern hayatın estetize ettiği mitolojiye sığınma zihniyetini eleştirir ve onu mistik hava ile buluşturur: “Kanunlarını kâğıtlara yazmışlar/ Benim anılarım gibi/ Taşa kayaya su çizgisine değil/ Gök kıyısına çiçek duvarına değil” (Karakoç 2001: 175). Türklerdeki Hızır-İlyas kültü, Hızır’ın yaşadığı inancı, şairin onu çağları aşan bir kişilik biçiminde anlatmasıyla tekrarlanmış olur.

Şiirindeki diğer isimler hakkında kısaca şu değerlendirmelere yer verebiliriz. Meryem, Kudüs ve masumiyet üzerinden, Züleyha aşk ve fedakârlık, Mısır dolayısıyla işlenir. *Taha’nın Kitabı*’nda modernin sıkıştırdığı dünyayı işleyen “Masal” ve “Fecir Devleti” şiirleri, düşünce yükünü İslami anlamlarla kuşanır. Modern dünyada tarihsellik bilinciyle kendini tanımlama zorunluluğu hisseden “Masal”daki son oğul var olmanın dile gelişidir. Bu isimler, şairin İslam menkıbe geleneğinden yola çıkarak mitlerle temsil edilen kadın, şehir, varoluş kültürüne dair önemli göndermeleridir. Meryem ismi şiirinin özel bir imgesidir: “Bir meçhul Meryem mermerden değil ama kutlu” (Karakoç 2001: 83) dizesinde söylediği üzere akşam gibi kente inen Meryem, Batılı bir resme dönüşürülmüş bir imge değil, masum büyüklüğü içindeki kadın örneğidir. Onun özel adlarından olan erkek kahramanı ise Ali’dir. İslam menkıbelerinin büyük kahramanı olan Ali, uzun asırlar halk muhayyilesinde mitolojik bir kişilik ola-

rak anlatılagelmiştir. Yiğitliğin ve İslam faziletinin timsali olarak Ali, Karakoç'ta halk anlatmalarındaki karşılığıyla kendisini gösterir. Yazımızı şairin onunla ilgili dizeleriyle bitirelim:

“Ali ve at, gelip kurtarırdı bizi darağacından
Asya'da, Afrika'da, geçmişte, gelecekte” (Karakoç 2001: 97).

Kaynakça:

Karakoç, Sezai (1996), *Edebiyat Yazıları 3*, İstanbul: Diriliş yayınları.

_____ (1997), *Edebiyat Yazıları 1*, İstanbul: Diriliş yayınları.

_____ (2001), *Gün Doğmadan*, İstanbul: Diriliş yayınları.

